

BOHÁČI A CHUDÍ

Jako příliš ohnivý milenec zlíbal březem několikrát prudce zemi a s ní i nás, až se nám hlava zatočila jarní slastí a tváře i šíje jižjiž nám hnědly, ale bylo to jen jako sen, a dubnová skutečnost jest plna hloupě marnivého a marného snížku, jenž mermomocí chce se podobati sněhu, plna mrzutostí a chladů. Není to hezké ani venku, ani doma. I chudý básník aby znova topil. 5

Pokusil jsem se dopoledne zajíti do lesů a přinést zlatou petrklíčovou korunu své černobílé váze. Ale již u řeky ztratil jsem odvalu, zůstal jsem v údolí, prostydl jsem a pohněval se na směšné sněhové skvrny na mladičké zeleni. A honem do tepla. 10

V teple a tichu světnice dobře se sedí a leží, dobře se hledí do prázdna nebo na hřbety knih a květy šátků, ale myslí se, aspoň mně se myslí doma hůře než venku, kde ptáci, slunce, zeleň mi pomáhají. Napovídají mi, zpěvem plaší chmury, teplem rozpouštějí ledy, které se utvořily pod lidským dechem, barvami maří šed' únavy a melancholie. 15 20

V těchto mých kapitolách skoro deníkových rozeznáte snad dobře ty, které vznikly venku, vždy tak nebo onak radostné a spontánní, od těch, které jsem vyseděl nebo vychodil doma, často více z povinnosti než z vnitřní potřeby a radosti ze slova. To je přirozené. Komentujeme-li samovolně, bezděky skoro život kolem sebe, je výsledek vždy svěžejší, radostnější i nabádavější, než mudrujeme-li o sobě a o světě doma za pecí a mudrujeme-li někdy dokonce proto, že to přijde pod čáru a bude to zapláceno. 25 30

Přijdou lidé a řeknou „dnes to bylo dobré“ nebo „dnes nepsal jsi s chutí“. Mají pravdu skoro vždycky. Ale vím to i bez nich. Mnozí z nás píšících věděli to a vědí to bez nich. A smíme to bez uzardění a nahlas přiznati: je to nutnost, poněvadž jsme chudí. Nemůžeme psáti jen v šťastných chvílích sestupu svatého ducha, nýbrž i ve dnech, kdy naše 35

péro nemá ani pro nás, ani pro svět vyšší hodnoty než lopata nádeníkova.

Nazvu jednou tyto kapitoly Komentář života. Snad je budu po čase milovati, jako matka miluje často dítě choré
5 více než dítě zdravé a silné. Dnes však cítím příliš jasně, že jejich genesis není bezúhonná. Jsou mezi nimi ovšem výkřiky, jakých jsem si od svých literárních počátků nikdy neodpustil. Z těch většina byla by napsána za všech okolností. Ale všechny ostatní, i ty básnickovy, které máte rády, i ty
10 řemeslníkovy, které mi snad odpouštíte, nebyly by bývaly napsány, kdybych byl člověk hospodářsky neodvislý.

Pamatujete se ještě na předloňskou předvánoční kapitolu, která se jmenovala Jmelí? Byla z těch, které jsou mi milé. A řekl mi člověk, s kterým jsem onehda mluvil o těchto
15 věcech a který nemůže na ni zapomenout: „Hleďte, proč takové věci neměly by býti napsány. To by bylo škoda.“ Mluvil trochu naivně. Usmál jsem se. Ale ihned bylo mi zase nějak smutno. Vidíte, povídám, právě zase toto Jmelí, jaká to mohla být báseň! A zapomněl jsem na okamžik, že
20 ten člověk ještě přede mnou sedí. Viděl jsem se opět v té prosincové seči zahrnutý kyticemi zlatých křídélek a bílých očiček, které mistr Bandouch posílal mi z jedlové hůry rovnou do náručí. Ano, jaká to mohla být drsně velebná hymna na drahou rostlinu, která prý přináší štěstí do do-
25 mu, kdybych byl nepsal pouhý komentář k jednomu sladkému dni svého života. Kdybych byl nemusel se chopiti těch krásných okamžiků jako dobré příležitosti k týdennímu výdělku a mohl počkati, až milá skutečnost se přetaví ve skutečnost vyšší, v umělecké dílo. Jmelí! Jmelí! Jaká
30 to mohla být báseň.

To je má bolest. V kolika z těchto kapitol je pohřbena dobrá báseň jen proto, že nutno vydělávati, že ze svých krásných dní nesmíme raziti vzácné zlaté mince, nýbrž
35 jen hojné, přehojné nikláčky. A také to je má bolest, že často píši ještě horší věci, zhola zbytečné věci, ubohé je-
pičky pro jediný den. Confiteor...

Mám bezpochyby nějakou asi hloupou úctu k pojmu literatura. A můj mozek zdráhá se stále pochopit, že ta ne-

zastavitelná a příšerná spousta potištěného papíru, která se na nás ze všech stran valí, nás dusí a otravuje, není následek strašlivého šílenství, nýbrž účelná moderní vymoženost. A proto v den, kdy jsem nucen rozmnožovati i tu zholá zbytečnou literaturu, poněvadž mi nic lepšího nenapadá a já psáti musím, v den takový jsem nemocen na duchu i na těle a proklínám péro. 5

Proklínám také osud, nikoli ani proto, že mi nedal dostatečné doživotní renty, nýbrž že mne aspoň nepostavil někam, kde možno si rozumněji vydělávat a zůstatí přitom básníkem. 10

Rozumí se: nechci zblbnouti. Volím ze dvou zel to menší. Raději někdy psáti pro výdělek, než vydělávati jinak a ubíti vůbec ten drobet ingenia, jež, má-li náš život míti smysl jiný než pouze živočišný, nesmí býti hřivnou, která se dobrovolně zakopává, třeba z domnělé povinnosti k fetišům oficiální společnosti a ctihodných mravokárců. Má-li národ, který bojuje za svou svobodu, právo obětovat statisíce lidských životů a zbavit živitelů tisíce žen a dětí, má-li politický nebo sociální vůdce právo pro jistou ideu vésti do ulic davy a vydati je všanc šavlím a koním policistů i bodákům a kulkám vojska, má-li aeronaut právo riskovat kvůli dobytí vzduchu svůj život a osud rodiny, má snad také každý umělec, sochař, malíř, skladatel, básník právo obětovati trochu vezdejšího blahobytu svého a svých milých, nějakou tu toaletu ženy nebo bonbóny synka, jedná-li se o kousek svobody pro uměleckou práci. Buď máme úctu ke všem svobodám a požadavkům tvůrčího ingenia, ať je politické, sociální nebo kulturní, anebo nám imponuje toliko plné panděro. Ale v tomto případě, a měříme-li lidský smysl pro odpovědnost nikoli dle toho, mnoho-li obětuje své dobré myšlenky nebo svému nadání, nýbrž dle toho, mnoho-li dovede vydělávat pro sebe a své milé, pak musíme zastaviti veškero jiné hodnocení, pak nemá smyslu volání po karakternosti v životě veřejném a každá kritika je nesmysl... 25 30 35

Nuže, i spisovatel mohl by dělati ledacos, aby nemusel prostituovati literaturu a mohl míti blahobyť. Ono se sice

nestává, aby například malíř nebo sochař byl magistrátním úředníkem nebo lokálkářem, ale u spisovatele, básníka je to patrně něco docela jiného, a je to něco jiného jen proto, že báseň nehonoruje se ani poměrně tak jako socha nebo obraz. Jest ostatně málo spisovatelů, kteří nemají „vedlejšího zaměstnání“, což jim ostatně obyčejně nebrání, aby přesto nepsali také na výdělek. Lidé chtějí mít vždy více, než mají, a úcta k pojmu literatura je vzácná a patrně i docela nesmyslná věc. Ale tato „vedlejší zaměstnání“ spisovatelů jsou buď vhodná, nebo nevhodná. Přiléhají k povaze, anebo ubíjí. Českou literaturu ubíjí kancelář. Na jejích plynových plamenech upálily si nadobro nebo napolo křídla dobré dvě třetiny českých talentů. V její smrduté atmosféře otrávil se naše literatura, že vyhlíží jako přiškrčená. A to proto, že kancelář je nepohodlnější útočiště pro člověka, který nic neumí, než psát.

Ale může se státi, že spisovatel, který nic jiného neumí, který se nenaučil nebo nepřipravil k žádnému z těch povolání, která by mu konvenovala a ho neubíjela, řekne si, že zatracená kancelář, která má nejvíce na svědomí tu příšernou malodušnost naší literatury, že kancelář se s díky odmítá — z lásky k literatuře, a tu nezbývá, než aby se spokojil s málem. A ovšem z lásky k literatuře přece jen někdy dělal literaturu zhola nicotnou. Nenajde-li náhodou „vedlejšího zaměstnání“, které by mu pomohlo, nikoliv ke blahobytu, ale k osvobození péra, a nebylo mu zároveň chomoutem, nezbude mu než raziti častěji nikláčky než zlaté mince. Ale to jest jediná možnost zachrániti z básníka, co se zachrániti dá. A dovede-li člověk skutečně spokojiti se s málem, i ty nikláčky může dělati s trochou svědomí.

Opakuji, naše literatura nebyla by tak přikrčená a malodušná, kdyby bolesti, podobné těmto mým, nebyly bývaly a nebyly i dnes a stále bolestmi více než dvou třetin českých spisovatelů. Proto o nich mluvím.

Umělci a spisovatelé bývají ovšem všude zřídka bohati. Ale pohlédneme-li na kteroukoli šťastnější literaturu, již dle jejího ducha jest nám jasno, že tu spisovatelé mají ode dávna vyšší existenční podmínky, i když nejsou právě bo-

hatí, že tu možnost řádného úspěchu mravního i hmotného jest větší, že národ se odměňuje aspoň svým miláčkům. Srovnajme například jen, co sobě i literatuře nosí takzvaní světoví spisovatelé z ciziny a co nosí naši ze svých mizerných, obyčejně prázdninových výletů, na něž naše Akademie nebo Svatobor přispěje jim 200—300 K. Oni šťastní vycházejí do světa se smyslem pro bohatý život, vracejí se bohatí a rozdávají štědře jako staří králové. Kdežto naši filistři z kanceláře jsou rádi, když si aspoň plíce provětrají. Vypravuje-li se nám tu a tam o finančních obtížích některého velikého spisovatele, zapomíná se nám často vylíčiti, jak ten spisovatel žil před nimi a mezi nimi, jak byl zvyklý žítí. Také knížata, jichž blahobyť bude kýženým pro každého bohatého měšťana, mohou si naříkati na finanční obtíže. Chudoba je prostě relativní a všecko záleží na faktické výši existenční úrovně. Ti světoví spisovatelé žijí pravidelně jako knížata v srovnání s našimi námezdnými otroky, a proto mohou býti také tak štědrí jako knížata a nezastavují se uprostřed vývoje své osobnosti, což je u nás pravidlo. Nejsou předčasně zaškrcováni kancelářským vzduchem a šedou jednotvárností své existence.

Je to ostatně stará naše bolest. Ale mluvím o ní znova také proto, že jsem nedávno četl opět starou pověru, českým spisovatelem znova velmi kategoricky ohrátou, že totiž básník, který má blahobyť, nestojí prý odjakživa za nic. Máme snad tímto způsobem činiti z nouze ctnost?

Jest ovšem dobře možno, že básník nebo jiný umělec, který žil v bídě, dokud umělecky pracoval, zbohatne náhle anebo najde si zaměstnání, které mu poskytne relativní blahobyť, a tu přestane pracovat. Co to znamená však? Že ta umělecká práce nebyla pravým smyslem jeho osobnosti anebo že zaměstnání jiné neponechává mu času a pravé chuti pro umění. Nic více. Přestal býti tvůrčím duchem, ale tím nedokázal, že kdyby byl dále pracoval, byl by nutně pracoval špatně jen proto, že měl blahobyť. Blahobyť, zejména náhle dosažený, může ubíti slabého člověka a tím i umělce, ale silná individualita, jež je srostlá se svým uměleckým posláním jako strom se svým ovocem,

roste tím utěšeněji, z čím bohatší půdy roste. Tak rostl Goethe nebo Goncourtové, kteří řekli, že znají v umění a v literatuře jen málo revolučních duchů, kteří se narodili bez chleba. Ovšem, děláme-li veršičky nebo malujeme-li
5 obrázky se stejnou vážností, jako to činí průměrní kvintáni, pojmáme-li umění a literaturu tak jako oni, pověsíme je na hřebík, jakmile přijdeme k rozumu a k zaměstnání výnosnějšímu.

Na sta příkladů bylo by možno uvést, kdy blahobyť
10 nejenže nebyl překážkou, ale přímo podporoval vývoj génia a talentu, ale na tisíce bylo by těch, kdy bída a nutnost vydělávat připravily svět o nejlepší úrodu nejkrásnějších stromů. Zejména v literatuře české.

Kdybych byl veliký a mocný král... Kdybych byl král,
15 tak bych ovšem byl ještě pochybnější anarchista, než jsem dnes, tak bych zejména přestal si libovati ve snách o příští společnosti a mluvil bych skutky. Kdybych tedy byl veliký a mocný král, dal bych především zavřítí všechny, kteří literaturu a umění prostituují, pracující jen pro výdělek.
20 V mých kriminálech museli by se naučiti něčemu ušlechtlejšímu a rozumnějšímu po své chuti. A těm, kteří dokázali již, že něco dovedou, dal bych slušnou doživotní rentu. Mohli by jít, kam by chtěli. Mohli by dělat, co by chtěli. Nemusili by odváděti periodicky práci. Nemuseli by vůbec
25 pracovati. Víím, někteří by to zaplatili talentem. Jiní snad životem. Jedni by se možná upili. Druzí by se umilovali, jiní by snad zahynuli při nějakém dobrodružství v Indii nebo v Africe. Uspořil bych rentu. Ale ti praví a velicí, ti, jimž umění jest tím, čím má nám býti, osudem, ti by se
30 vrátili a to nejsladší ovoce mi přinesli. Neboť bych ušetřil nesmírně národního jmění, kdybych nedovolil, aby papír byl znečišťován literárním nádenictvím, kdybych zastavil naše papírové šílenství.